

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З НИМИ ЗА МІСЦЕМ СЛУЖБИ

Н.О. Правдивець

завідувач відділу Центру соціально-психологічних досліджень МАРТИС «Золота Фортуна»

Статтю присвячено вивченню проблеми розвитку професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців та розробці відповідної тренінгової програми. Розроблена програма тренінгу розвитку професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців має на меті: визначення рівня обізнаності учасників щодо професійного становлення військовослужбовця; актуалізування в учасників усвідомлення власних професійних якостей; сприяння становленню позитивної адекватної особистісної самооцінки як військовослужбовця-професіонала; аналіз критеріїв розбіжностей між гендерними та професійними ролями у сфері військової служби; створення умов переходу професійного прототипу військовослужбовця з гендерного до компетентнісного; сприяння формуванню гуманістичної особистісної спрямованості учасників; відпрацювання навичок професійно-рольової взаємодії.

Ключові слова: професійна ідентичність, тренінг, методи впливу.

Статья посвящена изучению проблемы психологических особенностей развития профессиональной идентичности у женщин-военнослужащих и разработке соответствующей программы тренинга. Разработанная программа тренинга развития профессиональной идентичности у женщин-военнослужащих имеет следующие задачи: определение уровня осведомленности участников тренинга о профессиональном становлении военнослужащего; актуализация у участников собственных профессиональных качеств; способствование становлению позитивной личностной самооценки как военнослужащего-профессионала; анализ критериев расхождений между гендерными и профессиональными ролями в сфере военной службы; создание условий перехода профессионального прототипа военнослужащего с гендерного к компетентностному; способствование формированию гуманистической личностной направленности участников; отработка навыков профессионально-ролевой взаимодействия.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, тренинг, методы влияния.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Демократизація сучасного суспільства вносить зміни у функціонування сучасної армії, зокрема української, де жінки, як і чоловіки, виконують основні військові завдання. У сучасній світовій армії жінки несуть службу в різних родах військ, займають посади від рядового до генерала. До країн, які мають досвід у залученні жінок до військової служби, належать Англія, Данія, Норвегія, Польща, Туреччина, Франція, Чехія, США, Ізраїль, Росія, Україна та інші держави. В Україні ж у Збройних Силах нараховується понад 20 000 жінок. Нині лави сучасної української армії все більше поповнюються жінками-військовослужбовцями.

Питанням професійного становлення жінки у військовій професії присвячені окремі аспекти наукових досліджень. Так, питання ціннісно-мотиваційної сфери жінок-військовослужбовців російської та європейської армій вивчали Н. Дубкач, Р. Кузіна, І. Приходько, В. Павлова, В. Пономаренко, Є. Потапчук та ін. Проблеми набуття ідентичності, в тому числі професійної, розкриваються у працях К. Гуревича, О. Єрмолової, Е. Зеєра, Є. Клімова, Т. Кудрявцева, О. Кузнецова та ін. [1–3; 7–11]

Отже, перед нами постало **завдання** розробити, згідно з результатами проведеного нами раніше дослідження психологічних особливостей розвитку професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців, програму *тренінгу* сприяння розвитку професійної ідентичності в жінок військових професій.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Дослідно-експериментальна робота була попередньо здійснена у кілька етапів:

1) виокремлення змістовних психологічних ознак, характеристик, критеріїв предмета дослідження – професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців та вибір адекватних методів емпіричного дослідження. Методологічна база дослідження включала в себе: методику ціннісних орієнтацій М. Рокича; опитувальник статевих ролей Сандри Бем; методику діагностики ступеня задоволеності основних потреб; методику діагностики соціально-психологічних настановлень особистості в мотиваційно-потребнісній сфері Ф. Потьомкіної; шкалу оцінки значущості емоцій Додонова; методику особистісного диференціала, адаптовану в НДІ ім. В. Бехтерева; анкетування; методику «Хто Я?»;

2) вибір процедури дослідження, а саме дослідження зрізів даних у двох вибірках досліджуваних. Вибірка дослідження складалась з двох груп респондентів, які є громадянами України та зайняті в українській армії: 273 жінки-військовослужбовця віком від 25 до 55 років, які на час дослідження були зайняті у військовій професії, та 63 жінки, які проходили навчання у ВНЗ з підготовки фахівців із військових спеціальностей;

3) проведення власне дослідження. Дослідження проводилося на робочих місцях жінок-військовослужбовців та в навчальних закладах курсанток у спеціально обладнаних аудиторіях. Дані дослідження фіксувалися у спеціальних бланках, що видавалися респондентам;

4) обробка та аналіз отриманих результатів дослідження. Кількісний та якісний аналіз даних дослідження було здійснено за допомогою методів математичної статистики (кореляційний, порівняльний, факторний, кластерний). Обробка даних здійснювалась за допомогою програми SPSS 13.0;

5) презентація результатів дослідження та висновків;

6) розробка програми психологічного супроводу професійної діяльності жінок-військовослужбовців, зокрема програми тренінгу сприяння розвитку професійної ідентичності.

Спираючись на результати проведеного нами дослідження щодо вивчення психологічних особливостей розвитку професійної ідентичності в жінок військової служби, було виявлено низку основних особливостей цього процесу, а саме: етапність, циклічність та тісний взаємозв'язок із соціальним середовищем, що виявляється у загальновійськовій психологічній культурі. Таким чином, постало питання щодо розробки програми тренінгу щодо сприяння розвитку професійної ідентичності не лише жінок, а й чоловіків військової служби, що зумовлене виявленим явищем «скляної стелі» та упереджених ставлень щодо професіоналізму жінок з боку чоловіків- військових.

Перейдемо до безпосередньої **програми тренінгу сприяння розвитку професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців.**

Мета тренінгу: сприяти розвитку професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців (та чоловіків-військовослужбовців) у контексті компетентнісного підходу.

Завдання тренінгу:

1. Визначити рівень обізнаності учасників тренінгу щодо професійного становлення військовослужбовця.
2. Актуалізувати в учасників усвідомлення власних професійних якостей.
3. Сприяти становленню позитивної адекватної особистісної самооцінки як військовослужбовця-професіонала.
4. Проаналізувати критерії розбіжностей між гендерними та професійними ролями у сфері військової служби.
5. Створити умови переходу професійного прототипу військовослужбовця з гендерного до компетентнісного.

6. Сприяти формуванню гуманістичної особистісної спрямованості учасників тренінгу.

7. Відпрацювати навички професійно-рольової взаємодії в процесі виконання військових обов'язків.

Організаційні форми проведення тренінгу: тренінг проводиться одночасно з жінками- та чоловіками-військовослужбовцями.

Умови проведення тренінгу: чотири заняття загальною тривалістю 24 години.

Структура тренінгу включає в себе такі етапи:

1. Етап знайомства.
2. Основна частина тренінгу.
3. Підведення підсумків групової роботи.

Основна частина тренінгу включає в себе чотири теми:

1. «Я у професії військовослужбовця».
2. «Професія військовослужбовця та гендерні ролі».
3. «Навички соціальної взаємодії у професії військовослужбовця».
4. «Моя діяльність на військовій службі».

План тренінгу

Тема 1. «Я у професії військовослужбовця»

Мета: надати можливість слухачам тренінгу усвідомити «Я-уявлення» про себе як військовослужбовця та обдумати особливості свого професійного вибору і його впливу на власне професійне становлення.

Завдання:

1. Формування уявлення про особливості професії військовослужбовця.
2. Сприяти усвідомленню курсантами власних особистісних професійно-важливих якостей та сприяти становленню позитивної самооцінки.
3. Сприяти усвідомленню учасниками тренінгу власних експектацій та причин вибору професії військовослужбовця та їх ролі у подальшому професійному становленні.

Основні поняття: професія військовослужбовця, професійне становлення, професійний вибір (див. табл. 1).

Таблиця 1

Перший день тренінгу

<i>Частини</i>	<i>Тематика</i>	<i>Форми роботи</i>
Вступна	Повідомлення теми та завдань тренінгу. Знайомство та очікування результатів від тренінгу. Обговорення структурних моментів групової роботи	Вправи: • Мій девіз...; • «Мозковий штурм» зі встановлення правил роботи групи; • Чарівна скринька
Перерва 1		
Основна-1	Мої уявлення про професію військовослужбовця	Вправи: • «Мозковий штурм» на тему «Військовослужбовець – це ...»; • Інформаційне повідомлення на тему: «Особливості професії військовослужбовця»; • «У професії військовослужбовця для мене важливо...»
Перерва 2		

Основна-2	Я – військовослужбовець	Вправи: Гра-розминка «Фізкультурна хвилинка»; «Не хочу хвалитися, але я...»; «Хто я?»; «Я – військовослужбовець»
Перерва 3		
Основна-3	Мій вибір професії військовослужбовця	Вправи: • Гра-розминка «Ботанічний сад»; • «Чому я обрала/обрав професію військовослужбовця?»; • «Мій шлях у професії»; • «Коло підтримки»
Перерва 4		
Завершальна		Підведення підсумків

Тема 2. «Професія військовослужбовця та гендерні ролі»

Мета: підвести учасників до усвідомлення того, що гендерні ролі є відмінними від власне професійних ролей.

Завдання:

1. Надати учасникам тренінгу інформацію про гендер, гендерні ролі.
2. Акцентувати увагу учасників тренінгу на власних гендерних ролях.
3. Побудувати загальний образ чоловіка/жінки у військовій професії та провести аналіз власного самовідчуття у ролі військовослужбовця.
4. Сприяти усвідомленню власних унікальних особистісних якостей як військовослужбовця.
5. Сформувати в учасників тренінгу навички розуміння один одного як особистості та військовослужбовця-професіонала.
6. Формувати у жінок усвідомлення необхідності диференціації гендерних ролей та професійних ролей.

Основні поняття: гендерні ролі, фемінність, маскуліність, андрогінність, професійні ролі, ототожнення (див. табл. 2).

Таблиця 2

Другий день тренінгу

<i>Частини</i>	<i>Тематика</i>	<i>Форми роботи</i>
Вступна	Повідомлення теми та завдань тренінгу. Збір очікувань від тренінгу	Вправи: • Гра-розминка «Привітання з компліментом»; • Скринька очікувань
Перерва 1		
Основна-1	Стереотипи у сприйманні чоловічого та жіночого щодо гендерних ролей	Вправи: • Незакінчене речення; • Інформаційне повідомлення: «Гендерні ролі»; • Особливості гендерних ролей; • Рольова гра «Що було сьогодні»
Перерва 2		
Основна-2	Професія та гендерна роль	Вправи: • Гра-розминка «М'яч по колу»; • «Мозковий штурм» «Гендерні та професійні ролі»; • «Намалой жінку/чоловіка-військовослужбовця»; • Рольова гра «Я – військовослужбовець»; • Рольова гра «Стереотипи у професіях»
Перерва 3		
Завершальна		Підведення підсумків

Тема 3. «Навички соціальної взаємодії у професії військовослужбовця»

Мета: сформувати навички спілкування та позитивної взаємодії із оточуючими в контексті професійної діяльності.

Завдання:

1. Надати учасникам тренінгу інформацію про спілкування та етапи його проходження.
2. Відпрацювати навички ефективної взаємодії із оточуючими в контексті професійної діяльності.
3. Надати інформацію про конфлікт та способи його вирішення.
4. Відпрацювати навички вирішення конфліктних ситуацій.
5. Актуалізувати навички позитивної соціальної взаємодії.

Основні поняття: спілкування, конфлікт, позитивна взаємодія (див. табл. 3).

Третій день тренінгу

Частина	Тематика	Форми роботи
Вступна	Повідомлення теми та завдань тренінгу. Збір очікувань від тренінгу	Вправи: <ul style="list-style-type: none"> Гра-розминка «Чому? Тому що...»; Скринька очікувань
Перерва 1		
Основна-1	Ефективне спілкування	Вправи: <ul style="list-style-type: none"> «Мозковий штурм» на тему: «Спілкування – це...»; Інформаційне повідомлення на тему: «Ефективне спілкування та конфлікт»; «Контакт»; «Зламаний телефон»
Перерва 2		
Основна-2	Конфлікт та шляхи його вирішення	Вправи: <ul style="list-style-type: none"> Гра-розминка «Шеренга»; «Звіт»; «Катастрофа в пустелі»
Перерва 3		
Основна-3	Позитивна взаємодія	Вправи: <ul style="list-style-type: none"> Гра-розминка «Почуття по колу»; «Військовослужбовець – це...»; Мозковий штурм на тему: «Чому люди бояться допомагати...»; «Прояви співчуття»; «Я – захисник»
Перерва 4		
Завершальна		Підведення підсумків

Тема 4. «Моя діяльність на військовій службі»

Мета: сформувати образ військовослужбовця, що базується на професійних якостях та розвитку компетентності, а також побудувати подальший план професійного становлення кожного з учасників тренінгу.

Завдання:

- Акцентувати учасників тренінгу на значущості ЗУН в професійній діяльності.
- Сприяти усвідомленню експектацій учасників тренінгу від обраної професії та вибудувати подальший план професійного зростання.

Основні поняття: професійні та гендерні стереотипи, маскулінний прототип, кар'єрограма (див. табл. 4).

Четвертий день тренінгу

Частина	Тематика	Форми роботи
Вступна	Повідомлення теми та завдань тренінгу. Збір очікувань від тренінгу	Вправи: <ul style="list-style-type: none"> Гра-розминка «Побажання»; Скринька очікувань
Основна-1	Компетентнісний підхід у військовій професії	Вправи: <ul style="list-style-type: none"> «Професіограма військовослужбовця»; Рольова гра «Професійні ситуації»
Перерва 1		
Основна-2		Вправи: <ul style="list-style-type: none"> Гра-розминка «За зростом»; «Моя професійна карта»; «Етапи мого професійного становлення»
Перерва 2		
Завершальна		Підведення підсумків та побажання

ВИСНОВКИ

Отже, розроблена нами програма тренінгу розвитку професійної ідентичності в жінок-військовослужбовців базувалася на компетентнісному підході, основним завданням якого була трансформація професійного прототипу військовослужбовця з гендерної на компетентнісну основу. Також слід зауважити, що запропонована програма тренінгу може застосовуватися як для курсантів військових навчальних закладів, так і для працюючих військовослужбовців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горностаї П.П. Основи теорії гендеру [Текст] / П.П. Горностаї. – К. : К.І.С., 2004. – 536 с.
2. Дубкач Н. Сильний бік «слабкої статі» [Текст] / Н. Дубкач // Військо України. – 2007. – № 08. – С. 12–17.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий [Текст] / Э.Ф. Зеер. – Екатеринбург : Психология, 1997. – 336 с.
4. Зімівець Н.В. Методика освіти «рівний – рівному» [Текст] / Н.В. Зімівець, Н.О. Лещук та ін. – К. : Навч. книга, 2002. – 127 с.
5. Зімівець Н.В. Твоє життя – твій вибір [Текст] / Н.В. Зімівець, З.А. Сивогракова, Н.О. Лещук та ін. – К. : Навч. книга, 2002. – 190 с.
6. Квітка Я.М. Знаємо та реалізуємо свої права [Текст] / Я.М. Квітка, С.Ф. Константинов, Г.Г. Ковганич, О.І. Денисова. – К. : Навчальна книга, 2002. – 239 с.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения [Текст] / Е.А. Климов. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 512 с.
8. Кузина Р.Х. Психологические особенности профессиональной деятельности военнослужащих женщин : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / Р.Х. Кузина. – СПб. : СПбГУ, 2001. – 49 с.
9. Пономаренко В.А. Психология человеческого фактора в опасной профессии [Текст] / В.А. Пономаренко. – Красноярск : Поликом, 2006 – 629 с.
10. Потапчук С.М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців / С.М. Потапчук. – Хмельницький : Вид-во Національної академії ДПСУ, 2004. – 323 с.
11. Приходько І.І. Професійний психологічний відбір майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України / І.І. Приходько. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2008. – 190 с.
12. Пузиков В.Г. Технология ведения тренинга [Текст] / В.Г. Пузиков. – СПб. : Речь, 2012 – 224 с.

УДК-616.89-008.441.44-036.8(477)

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ, МЕТОДІВ ТА ТЕХНІК ДІАГНОСТИКО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З КРИЗОВИМИ СУЇЦИДОНЕБЕЗПЕЧНИМИ СТАНАМИ ОСОБИСТОСТІ

Я.С. Рябчич

асистент кафедри психології розвитку

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено аналізу особливостей діагностико-корекційної роботи з суїцидальними особами, що знаходяться у кризовому стані. Висвітлено етапи, загальні принципи, особливості роботи з кризовими клієнтами. Охарактеризовано завдання, мета, основні поняття, прийоми та види стратегій психотерапії з особами, які демонструють суїцидальну поведінку.

Ключові слова: психотерапія, психокорекція, суїцид, кризовий стан.

Статья посвящена анализу особенностей диагностико-коррекционной работы с суицидальными лицами, находящимися в кризисном состоянии. Освещены этапы, общие принципы, особенности работы с кризисными клиентами. Охарактеризованы задания, цель, основные понятия, приемы и виды стратегий психотерапии с лицами, которые демонстрируют суицидальное поведение. Описана общая структура работы психолога с суицидальными подростками.

Ключевые слова: психотерапия, психокоррекция, суицид, кризисное состояние.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Складність та багатогранність феномену самогубство обумовлює різноманітність підходів до його вивчення. Нині існує велика кількість методів діагностики та психокорекції суїцидальної поведінки. Тому виокремлення основних, найдійовіших є необхідним.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей діагностико-корекційної роботи з кризовими суїцидонебезпечними станами особистості.

Відповідно до мети, нами було визначено такі **завдання**:

1. Сформулювати психотерапевтичний комплекс для роботи із особистостями, які демонструють суїцидальну поведінку.
2. Визначити оптимальний метод роботи з суїцидонебезпечними кризовими станами.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Загострення соціально-психологічної напруженості в умовах політичної нестабільності, економічної кризи провокують актуалізацію питання про практичну діяльність психологів та впровадження методів різних шкіл і напрямків психотерапії в роботі з суїцидальними клієнтами. Особи, що перебувають у кризовому суїцидонебезпечному стані, першочергово потребують психологічної підтримки, уваги, співчуття. Найчастіше вони чекають професійної допомоги саме від психолога або соціального працівника, тому що лікар переважно займається призначеннями медикаментів та лікувальних процедур. Знання підходів, методів та технік діагностико-корекційної роботи з кризовими суїцидонебезпечними станами є необхідними у кваліфікованій психологічній допомозі особам, що проявляють суїцидальну поведінку.

Насамперед, потрібно відзначити:

1. Невідкладна психотерапевтична допомога є адекватним та ефективним методом попередження суїцидальної поведінки у кризових пацієнтів.
2. Сутність невідкладної допомоги полягає в інтелектуальному оволодінні критичною ситуацією з формуванням конкретного плану дій, на фоні емоційного прийняття та створення умов для ефективного відреагування.
3. Найбільш адекватною формою надання невідкладної допомоги при ситуаційних кризах у великих містах є сервіс «Телефон довіри», функціонально пов'язаний з амбулаторними ланками.
4. Вирішальну роль у наданні екстреної допомоги відіграє своєчасна первинна бесіда при використанні широкого спектру відповідних психотерапевтичних методів та прийомів.